

LIETUVOS EKOLOGINĖS TEISĖS PASKIRTŲ ATSPINDINČIŲ TEISINIŲ
KATEGORIJŲ TAPATUMO PAIEŠKA TEORIJOJE IR PRAKTIKOJE

Doktorantas Petras Selilionis

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4545
Elektroninis paštas pselilionis@vtr.lt*

Pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d., parengta spausdinti 2006 m. vasario 24 d.

Santrauka. Šio straipsnio tikslas – atsižvelgiant į Lietuvos ekologinės teisės paskirtį įvertinti kai kurias bendrąsias ekologinės teisės teorijoje bei praktikoje vyraujančias teises kategorijas ir patikslinti ekologinės teisės principines, bendrąsias nuostatas. Remiantis ekologinės ir administracinės teisės mokslo žiniomis, taikant sisteminę analizę, dokumentų analizę, lingvistinį, lyginimo, loginį, stebėjimo metodus kuriami ir siūloma nauja, patikslinta ekologinės teisės objekto bei dalyko samprata. Atskleidžiami viešojo valdymo institucijų veiklos bendrieji trūkumai vykdant valstybinę ekologinę kontrolę, t. y. sprendžiant ekologinius konfliktus bei užtikrinant visuomenės ekologinį saugumą. Straipsnyje pabrėžiama ekologinės teisės, kaip priemonės ne vien aplinkos objektams išsaugoti, bet ir ekonominiams problemoms, socialiniams konfliktams spręsti bei užkirsti jiems kelią, paskirtis.

Šių tikslų nustatymą iš dalies lėmė tai, jog ekologinės teisės sistema Lietuvoje dar tik kuriama ir nėra stabili. Nors aplinkosaugos srityje valstybės valdžios institucijos kasmet priima gausybę norminių teisės aktų, skurdus doktrininio lygio išplėtojimas, diskusijos doktrinoje nebuvimas neleidžia aiškiai atsakyti, koks turėtų būti ekologinis teisinis reguliavimas, užtikrinantis visuomenės ekologinio saugumo poreikius.

Lietuvos ekologinės teisės bendrųjų principų, jos paskirties tapatumo teisingas nustatymas – visos ekologinės teisės šakos, jos institutų tobulinimo pagrindas. Tokio tobulinimo būtinybė bei prielaidos – ne vien ekologinės teisės sistemos naujumas, kaita, bet ir per mažas valstybės valdžios institucijų bei pareigūnų dėmesys aplinkosaugos problemoms, visuomenės ekologiniams interesams. Pastaruoju metu Europos Sąjungos valstybėse vykstantys socialiniai bei ekonominiai pokyčiai, padidėję visuomenės ekologinio saugumo poreikiai ir su tuo susijęs dėmesys ekologiškai teisei taip pat yra vienas iš ekologinės teisės tobulinimo paskatų.

Pagrindinės sąvokos: ekologinės teisės objektas ir dalykas, valstybinė ekologinė kontrolė, ekologiniai poreikiai bei ekologinis saugumas.

1. ĮVADAS

Pasauliniu mastu aplinkos apsauga, jos problemos įžengus į XXI a. tampa vis aktualesnės. Pramonės, energetikos, kitų ūkio šakų plėtotė, gyventojų skaičiaus didėjimas ir gyvenamųjų plotų siaurėjimas, migracijos procesai, biologinio talpumo mažėjimas, mobili ir stacionari tarša – tai tik dalis socialinių bei ekonominių veiksnių, lemiančių ozono sluoksnio irimą, šiltnamio efektą, gamtos objektų užterštumą bei kitokio pobūdžio neigiamą poveikį aplinkai. Žmogus itin glaudžiai susijęs su aplinka, todėl kenksmingas poveikis aplinkai savo ruožtu neigiamai veikia žmogų ir kaip biologinę, ir kaip

socialinę būtybę, pažeidžia jo ekonominius, socialinius interesus. Dėl to vis svarbesnis tampa teisinio reguliavimo kaip priemonės, užtikrinančios visuomenės ekologinį saugumą arba žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką¹, panaudojimas.

¹ Žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką liudija Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [1] įtvirtinta Lietuvos valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata ir gamtinės aplinkos objektais, saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių (53, 54 str.).

Ekologinės teisės² sistema Lietuvoje dar tik kuriam. Nuo 1990 m. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo atliktų mokslinių tyrinėjimų ekologinės teisės tematika nėra daug. Iš jų paminėtini prof. Alvydo Šakočiaus [2; 3], prof. Antano Marcijono, doc. Broniaus Gudavičiaus [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], Rasos Ragulskytės-Markovienės [11] bei kitų autorių darbai. Didžioji dalis šių mokslinių tyrinėjimų gana fragmentiški, neretai pasireiškiantys daugiau įstatymų ir kitų teisės aktų analize, aprašinėjimu ir komentavimu.

Nepakankamas doktrininio lygio išplėtojimas, diskusijos doktrinoje nebuvimas neleidžia išsamiai ir aiškiai atsakyti, koks turėtų būti ekologinis teisinis reguliavimas, į ką jis turėtų būti nukreiptas, kokios konkrečios reguliavimo priemonės turėtų būti pasirinktos siekiant užtikrinti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką. Kita vertus, būtent doktrinos paskirtis yra atsakyti į minėtus klausimus, ji turėtų daryti įtaką norminiam teisės lygiui, o ne atvirkščiai.³ Teisės mokslas turėtų būti nukreiptas ne tik į galiojančių teisės normų analizę ir komentavimą, bet ir į visuomeninių sąlygų, ekologinio saugumo poreikių pažinimą, išvadų ir siūlymų dėl teisės lygio kūrimo bei tobulinimo teikimą. Todėl tik aiški doktrinos pozicija dėl saugomų bei ginamų teisių vertybių ir visuomeninių santykių, kurie turėtų būti veikiami teisinio reguliavimo priemonėmis, yra veiksmingo teisinio reguliavimo prielaida.

Neatsitiktinai aplinkos apsauga šiuo metu Lietuvoje yra viena iš opiausių teisinio reguliavimo sričių. Šio teiginio pagrįstumas apčiuopiamiausias ekologinio teisinio reguliavimo praktiniu lygiu. Nedaugelį stebina nuolat žiniasklaidos priemonių atskleidžiami ekologinės teisės pažeidimų arba visuomenės ir valdžios institucijų (pareigūnų) konfliktų aplinkosaugos srityje faktai [13; 14]. Ignoravimas visuomenės ekologinio saugumo poreikių, kitų nei aplinkos apsaugos interesų perdėtas garbinimas instituciniu lygiu lemia tiek antiekoogiškų teisės norminių bei taikymo aktų priėmimą, tiek institucijų bei pareigūnų ekologiškai naudingos veiklos pasyvumą.

Siekiant išspręsti minėtas problemas ekologinio teisinio reguliavimo mechanizmas neatidėliotinai tobulintinas. Pirmiausia darytini pakeitimai doktrininiu lygiu, turinčiu įtakos ne tik ekologiškų, t.y. objektyviuosius aplinkos apsaugos poreikius atitinkančių teisės normų priėmimui, bet ir visuomenės narių, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų ekologiškai teisei sąmonei ir kultūrai, kurios savo ruožtu lemia visuomenės ekologinius poreikius atitinkančią jų praktinę veiklą. Pažymėtina, kad pastaruoju metu Europos Sąjungos valstybėse vykstantys socialiniai bei ekonominiai poky-

čiai, padidėję visuomenės ekologinio saugumo⁴ poreikiai bei šių veiksmų nulemtas dėmesys ekologiškai teisei taip pat yra viena iš ekologinės teisės tobulinimo prielaidų.

2. EKOLOGINĖS TEISĖS OBJEKTAS, JO STRUKTŪRA

Ekologinės teisės, kaip teisės šakos, paskirtis – užtikrinti žmogaus ir visuomenės ekologinį saugumą. Ekologinės teisės paskirtis lemia ir jos objektą, t. y. vertybes, į kurių apsaugą turėtų būti nukreiptos ekologinės teisės reguliavimo priemonės. Ekologinės teisės objektas – ta vertybė, kurios apsauga yra ekologinio teisinio reguliavimo paskirtis siekiant užtikrinti žmogaus ir visuomenės ekologinį saugumą.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad ekologinės teisės **objektas yra aplinka**, „kaip gamtoje funkcionuojanti visuma tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršius ir gelmės, oras, vanduo, dirvožemis, augalai, gyvūnai, organinės ir neorganinės medžiagos, antropogeniniai komponentai) bei juos vienijančios natūralios ir antropogeninės ekosistemos“ [10, p. 26]. Vadovaujantis tokiu požiūriu ekologinės teisės objektas apima gamtos objektus, gamtines sąlygas, gamtos išteklius bei gamtinius kompleksus [10, p. 27]. Toks ekologinės teisės objekto tapatumo nustatymas grįstas ne visuomeninių sąlygų, ekologinio saugumo poreikių tyrimu, o iš esmės įstatymo [15] analize ir komentavimu. Tačiau, kaip jau minėta, teisės mokslas nėra savitiksliis, viena iš pagrindinių jo paskirčių – doktrinos, kaip teisės normavimo orientyro, kūrimas.

Minėtas aplinkos, kaip ekologinės teisės objekto, apibrėžimas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, ne kartą buvo tikslintas. Vis dėlto manytina, kad jis nėra pakankamai pagrįstas. Teisinio reguliavimo paskirtis ir žmogaus ne tik kaip socialinės, bet ir kaip biologinės būtybės savybė suponuoja, kad esminis ekologinės teisės objekto apibrėžimo trūkumas – žmogaus, kaip biologinės būtybės, ignoravimas. Negalima nesutikti su nuomone, kad ekologinės teisės objektu laikytinas ir žmogus. Pasak prof. A. Šakočiaus, ekologinės teisės pagrindiniu objektu laikytina žmogaus sveikata, biologinis saugumas ir būsimų kartų gerovė [2, p. 110].

Demokratinės teisinės valstybės sąlygomis žmogus yra būtent ta pagrindinė vertybė, į kurio teisių apsaugą turėtų būti nukreiptas teisinis reguliavimas. Žmogaus interesai neturėtų būti priešinami valstybės interesams, jų garantavimas – valstybės ir valstybinio reguliavimo paskirtis. Aplinkos apsauga nelaikytina savitiksle ir reikalinga tiek, kiek to reikalauja žmogaus, visuomenės ekologinio saugumo poreikiai. Kita vertus, žmogus tampa ekologinės teisės objektu ne dėl jo interesų glaudaus ryšio su aplinka, o dėl jo, kaip biologinės būtybės, savybių.

⁴ Šio straipsnio kontekste, ekologinio saugumo samprata apima objektyviųjų visuomenės ekologinių poreikių užtikrinimą.

² Lietuvos teisės moksle vartojamas ekologinės teisės terminas taip pat yra vartojamas Rusijos teisės moksle. Tačiau Europos Sąjungos, kurios narė yra Lietuva, teisėje minėtas terminas įvardijamas kaip „aplinkos teisė“. Autorius, pripažindamas terminų suvienodinimo naudą, straipsnyje pabrėžia sąvokos turinį nesvarstydamas, kuriam iš minėto termino pavadinimų teiktina pirmenybė.

³ Autorius remiasi subjektinių teisių bei pareigų vienviene pagrįsta teisės samprata. Šiame straipsnyje teisinis reguliavimas – tai praktiškai funkcionuojanti (veikianti) teisės samprata, apimanti tris teisės ontologinius lygius: teisinės idėjas, teisės normas, teisinės organizacinės procedūras [12, p. 153].

Pažymėtina ekologinio teisinio reguliavimo paskirtis – ne tik žmogaus, kitų aplinkos objektų išsaugojimas, bet ir žmogaus sveikatos, atitinkamos aplinkos būklės bei kokybės palaikymas – tai užtikrintų žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką, arba, kitaip tariant, garantuotų visuomenės ekologinį saugumą.

Žmogaus sveikata ir saugumas yra ir kitų teisės šakų (pvz., administracinės, darbo ir kt.) objektas, todėl teisės šakų skirtumų reikėtų ieškoti ne jų objektų specifikoje, o reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdyje. Prof. A. Šakočius siūlo kriterijų, išskiriančių žmogaus sveikatos ir saugumo kategorijas kaip ekologinės teisės objektą, nustatyti atsižvelgiant į santykio, kuriuo pasireiškia grėsmė žmogui, atsiradimo šaltinį. Jeigu grėsmė kyla iš ekologinio sąryšio su aplinka (per ekosistema), šio pavojaus atsiradimo galimybės turi būti ribojamos ekologinės teisės normomis. Tuo tarpu grėsmė žmogaus sveikatai ir saugumui, pavyzdžiui, dėl nesaugių darbo sąlygų turėtų būti ribojama kitų teisės šakų normomis [2, p. 110].

3. EKOLOGINĖS TEISĖS DALYKAS

Siekdami atsakyti į klausimą, kaip užtikrinti žmogaus ir visuomenės ekologinį saugumą, pirmiausia turime atsakyti, į kokias visuomeninių santykių grupes turėtų būti nukreiptas ekologinis teisinis reguliavimas. Šiuo atveju susiduriame su ekologinės teisės dalyko, jo struktūros ir ribų apibrėžimo problematika. Lietuvos teisės doktrinoje ekologinės teisės dalykas apibrėžimas kaip visuma tarpusavyje susijusių visuomeninių santykių, išreiškiančių valinius žmonių ryšius ir atsirandančių dėl racionalaus gamtos išteklių naudojimo bei atkūrimo ir aplinkos išsaugojimo bei gerinimo [10, p. 28]. Taigi minėtas ekologinės teisės dalyko apibrėžimas iš esmės apima aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo visuomeninius santykius.⁵

Pasak prof. A. Šakočiaus, visuomeninius santykius būtų tikslinga grupuoti vadovaujantis jų pobūdžio aplinkos atžvilgiu kriterijumi. Toks požiūris reiškia, kad ekologinės teisės dalykas yra visuomeniniai santykiai, kurių metu daroma įtaka aplinkai apskritai, o ne tik atskiriems gamtos objektams. Remiantis šiuo kriterijumi išskiriamos dvi visuomeninių santykių rūšys: a) ekonominiai ekologiniai ir b) ekologiniai.⁶

Teisės mokslo vystymasis, visuomenės ir jos raidos nulemti ekologinio saugumo poreikiai reikalauja naujai ir plačiau pažvelgti į ekologinės teisės dalyką. Ekologinės teisės objekto struktūrinių dalių sistemiškumas, ekologinės teisės, kaip sisteminiams ryšiams pagrįstos teisės šakos, formavimo poreikiai lemia tai, kad į nagrinėjamos teisės šakos dalyką įtrauktini ir visuomeniniai santykiai, susiję su žmogaus, kaip biologinės būtybės, apsauga. Tokio pobūdžio visuomeninių santykių pavyzdys

⁵ Kartais sutinkamas ir ne visai korektiškas apibrėžimas, teigiantis, kad ekologinė teisė reguliuoja visuomenės ir aplinkos sąveikos santykius (pvz., pasak prof. A. Šakočiaus teisė negali reguliuoti šios sąveikos, nes aplinka yra objektyviai egzistuojanti substancija, besivystanti evoliucijos būdu [2, p. 107].

⁶ Plačiau žr. [2, p. 108–109].

– Europos Sąjungos valstybėse vis aktualesniais tampa informacijos apie aplinkos būklę gavimo iš valstybės institucijų santykiai. Lietuvoje šiuo metu informacijos iš valstybės ir savivaldybės institucijų gavimo tvarką reglamentuoja 1998 m. birželio 25 d. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančias sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos apsaugos klausimais (Orhuso konvencija), ratifikuota 2001 m. liepos 10 d., taip pat 2002 m. sausio 11 d. Teisės gauti iš valstybės bei savivaldybės institucijų įstatymas bei kiti teisės aktai⁷. Su žmogaus, kaip biologinės būtybės, apsauga taip pat susiję santykiai, susiklostantys dėl genetiškai modifikuotų organizmų vartojimo, geriamojo vandens kokybės kontrolės ir pan., reglamentuojami Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo [16], Geriamojo vandens įstatymo [17], kitų teisės aktų.

Minėtos aplinkybės, nulemtos socialinių bei ekonominių pokyčių, demokratinėmis vertybėmis grindžiamo ekologinio teisinio reguliavimo tobulinimas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu leidžia teigti, kad ekologinės teisės dalykui priskiriami ne tik aplinkos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo reguliavimo santykiai, jau minėti žmogaus, kaip biologinės būtybės, apsaugos santykiai, bet ir socialiniai, ekonominiai santykiai, turintys tiesioginę, apčiuopiamą įtaką visuomenės ekologiniam saugumui. Skurdas, migracijos procesai, gyventojų skaičiaus didėjimas, gyvenamųjų plotų siaurėjimas ir kiti ekologinio teisinio reguliavimo priemonėmis neveikiami arba neefektyviai veikiami socialiniai ir ekonominiai veiksniai gali sukelti ekologinio saugumo krizę. Aplinkos apsaugos, gamtos objektų naudojimo, įvairių socialiniai bei ekonominiai santykiai neabejotinai susiję tarpusavyje sąveikos ir priklausomybės ryšiais. Todėl atskirų aplinkos apsaugos problemų sprendimas (paprastai aplinkos apsaugos ar gamtos išteklių naudojimo) nekreipiant dėmesio į kitus, gamtinei aplinkai įtakos turinčius visuomeninius santykius kelia pavojų visuomenės ekologiniam saugumui.

Praktikoje sisteminio požiūrio į ekologines problemas ignoravimas pasireiškia teisinio reguliavimo fragmentiškumu bei pačios teisės dekodifikavimu. Teisinio reguliavimo nukreipimas į atskirų aplinkos apsaugos problemų sprendimą (paprastai aplinkos apsaugos ar atskirų gamtos išteklių naudojimo) sudaro prielaidas atsirasti ekologinės teisės pošakiams (žemės naudojimo teisės pošakis, saugomų teritorijų teisės pošakis, ūkinės veiklos planavimo pošakis ir pan.). Savo ruožtu teisės dekodifikavimas lemia papildomas problemas, kylančias ją įgyvendinant ir susijusias su kolizinių normų taisykmu arba teisinio reguliavimo spragų šalinimu.

Sisteminis požiūris į ekologinės teisės dalyką neleidžia gilintis į pavienes aplinkos apsaugos, gamtos išteklių naudojimo ar teisėtumo užtikrinimo problemas ignoruojant ekologinio saugumo poreikių sistemą. Tokio požiūriu pagrįstas ekologinių problemų sprendimo teisinio reguliavimo priemonėmis būdas pabrėžiamas ir tarptautiniu lygiu. Europos Sąjungos Lisabonos viršūnių tarybos išvadų nuostatose ir išskeltuose strateginiuose

⁷ Plačiau žr. [11, p. 115–132].

tiksluose bei juos atitinkančioje 2002 m. Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje pabrėžiama socialinės, ekonominės ir aplinkos apsaugos politikos darba siekiant sudaryti sąlygas šalies materialinei bei dvasinei plėtrai [18]. Poreikį atsižvelgti į socialinius, ekonominius ir kitus interesus sprendžiant ekologines problemas pabrėžia ir 1992 m. birželio 5 d. Rio de Žaneire (Brazilija) priimta Jungtinių Tautų biologinės įvairovės konvencija [19] (ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d.) [20], Natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos direktyva 92/43/EEB [21] (jos priėmimo tikslas – skatinti biologinės įvairovės palaikymą atsižvelgiant į ekonominius, socialinius, kultūrinius ir regioninius reikalavimus), kiti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktai.

4. VALSTYBINĖ EKOLOGINĖ KONTROLĖ KAIP LIETUVOS EKOLOGINĖS TEISĖS INSTITUTAS. JO INTERPRETAVIMO TEORIJOJE DAUGIAREIKŠMIŠKUMAS BEI PRAKTINIO ĮGYVENDINIMO GAIRĖS

Požiūris į žmogų (biologinę būtybę) kaip į aplinkos sudėtinę dalį bei ekologinės teisės objektą, ekologinės teisės dalyko ribų išplėtimas reikalauja naujai pažvelgti ir į kai kurias iki šiol vartotas ekologinėje teisėje kategorijas, jas pakeisti arba patikslinti. Todėl tikslinga išsiaiškinti į valstybinės ekologinės kontrolės, kaip Lietuvos ekologinės teisės instituto, paskirtį jo galimą interpretavimą teorijoje bei kai kuriuos praktinio įgyvendinimo aspektus.

Demokratinė valstybė, kaip žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimo garantas, visuomenės ekologinio saugumo poreikius įgyvendina valstybinio reguliavimo priemonėmis užtikrindama žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką. Įgyvendindama ekologinę funkciją valstybė naudoja teisinį reguliavimą kaip poveikio visuomeniniams santykiams ir ekologinio saugumo užtikrinimo priemonę. Taigi nuo ekologinės teisės normų ir jų įgyvendinimo veiksmingumo priklauso ir visuomenės ekologinio saugumo lygis.

Akivaizdu, kad nagrinėjamoji teisės šaka neatliktų savo paskirties, jeigu formuluojant ekologinės teisės normas bei jas įgyvendinant nebūtų laikomasi ekologinio saugumo reikalavimų. Taigi dar ekologinės teisės normų formulavimo stadijoje turėtų pradėti veikti valstybinės ekologinės kontrolės mechanizmas, kuris neleistų ekologinėje teisėje išgalėti subjektyviems poreikiams, nepagrįstiems visuomeninio ekologinio saugumo interesu.

Šiuo metu Lietuvoje tiek ekologinės teisės doktrinoje, tiek praktikoje pabrėžiamas ir vyrauja siauras valstybinės ekologinės kontrolės aspektas – teisėtumo kontrolė. Jis įvardijamas kaip valstybinė aplinkos apsaugos kontrolė ir apima specialių valstybės įgaliotų institucijų ir pareigūnų veiklą, kuria siekiama užtikrinti teisėtumą ir teisėtvarką aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje, pasireiškiančią aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimų prevencija, pažeidimų nutraukimu

bei pažeidimų padarymu, kaltų asmenų nustatymu, jų patraukimu teisinėn atsakomybėn [10, p. 44]. Iš esmės tokia pati ekologinio saugumo reikalavimų kontrolės samprata pateikta ir Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatyme (2 str., 3 d.) [22].

Galime visas pastangas nukreipti ekologinės teisės normų laikymosi teisėtumui užtikrinti, tačiau jeigu jos suformuluotos neatsižvelgiant į visuomeninio ekologinio saugumo objektyvius poreikius, jeigu jų turinys nulemtas konjunktūrinių politinių jėgų, visuomenės lūkesčių neatitinkančių lobistinių jėgų ar ne kvalifikuotos teisėkūros, bet kokios pastangos užtikrinti teisėtumą niekuomet nebus rezultatyvios. Taigi manytina, kad ekologinės teisės teorijoje ir praktikoje reikėtų sutelkti dėmesį ne tik į teisėtumo užtikrinimą, bet ir į valstybės reikalavimo paklusti ekologiniams reikalavimams pagrįstumo kontrolę. Turėtų būti pabrėžiamas valstybinės ekologinės kontrolės mechanizmas, kaip užtikrinantis ekologinių reikalavimų laikymąsi ne tik įgyvendinant ekologinės teisės normas, bet ir jas kuriant.

Valstybinės ekologinės kontrolės esmė – visuomeninio ekologinio saugumo užtikrinimas, kai valstybiniu reguliavimu šalinami neigiami reiškiniai, keliantys grėsmę aplinkai, pačiam žmogui kaip aplinkos daliai. Šiuo atveju svarbu ne tik nustatyti aplinkos, gamtos išteklių naudojimo taisykles ir užtikrinti šių taisyklių laikymąsi teisėtumo kontrolę, bet ir šalinti nepageidaujamas, socialines, ekonomines sąlygas, keliančias grėsmę ekologiniam saugumui. Tokios kontrolės ištakos siekia dar ekologinės teisės normų leidybos inicijavimo procesą. Institucijos ir pareigūnai, atliekantys valstybinę ekologinę kontrolę, turėtų būti įpareigoti bendradarbiauti sprendžiant ekologines problemas. Į šį procesą įtrauktini ne tik aplinkos apsaugos, bet kitų sričių specialistai, turintys žinių apie socialinių, ekonominių procesų, kurie turi įtakos aplinkai, kaip ekologinės teisės objektui, valdymą. Šie teiginiai grindžiami socialinių ir ekonominių problemų tarpusavio sąveikos ir priklausomybės konstatavimu. Neigiami aplinkai ekonominiai ir socialiniai veiksniai suvokiami kaip tokių veiksnių sistema. Ekologiškai saugi visuomenė – tai ne vien visuomenė, kurioje klesti gamtinės aplinkos objektai. Neigiamų ekonominių ir socialinių veiksnių arba problemų kaip sistemos savybė suponuoja tai, jog aplinkos apsaugos problemų sprendimas tampa priemone spręsti ir kitas iš pirmo žvilgsnio su aplinkos apsauga nesusijusias socialines ir ekonomines problemas. Ekologinio saugumo lygio kilimas savo ruožtu gali lemti socialinių konfliktų skaičiaus mažėjimą, bendrojo nacionalinio vidaus produkto vertės didėjimą, užkirsti kelią kvalifikuotos darbo jėgos nutekėjimui ir t. t.

Valstybinė ekologinė kontrolė, kaip ekologinės teisės institutas, gali įgyti ir siauresnę prasmę. Ji gali būti vertinama kaip viešojo valdymo forma. Valstybinė ekologinė kontrolė (kaip viešojo valdymo forma) – tai visuma valstybinio poveikio priemonių, kurias viešojo

administracija⁸ naudoja įgyvendindama viešąjį valdymą. Jų paskirtis – užtikrinti ekologinį saugumą, t. y. aplinkos apsaugą, šalinti ekonominius, socialinius veiksnius bei visuomeninius santykius, keliančius grėsmę ekologiniam saugumui, užkirsti kelią jų susiformavimui formuluojant ekologinės teisės normas, jas įgyvendinant bei atliekant jų teisėtumo kontrolę.

Nors valstybinės ekologinės kontrolės institutas gali būti traktuojamas įvairiai, svarbiausia įvertinti jo paskirtį visos ekologinės teisės mastu, atsižvelgti į ekologinės teisės paskirtį bei principus. Valstybinės ekologinės kontrolės suvokimas per teisėtumo užtikrinimo prizmę netiksliai atitinka ekologinės teisės principines nuostatas, jos paskirtį. Taigi praktikoje sudaromos prielaidos nekvestionuoti galimybės kontrolinėmis priemonėmis panaudoti ar aktyvinti kitas nei teisėtumo užtikrinimas ekologines teises priemones. Pozityvistinis požiūris į ekologinių problemų sprendimą leidžia teigti, kad ekologinės teisės pažeidimai, sėkmingai su jais kovojant, minimizuojami ir visuomenė tampa ekologiškai saugi. Tačiau tik objektyviuosius ekologinio saugumo poreikius atitinkanti ir įgyvendinta teisės norma gali būti visuomenės ekologinio saugumo garantas.

IŠVADOS

1. Ekologinės teisės objektas – vertybė, kurios apsauga – ekologinio teisinio reguliavimo paskirtis – nulemta siekio užtikrinti žmogaus bei visuomenės ekologinį saugumą. Žmogus tampa ekologinės teisės objektu ne tik dėl jo interesų glaudžios priklausomybės nuo aplinkos, bet ir dėl jo, kaip biologinės būtybės, savybių.

2. Teisės mokslo plėtra, visuomenės ir jos raidos nulemti ekologinio saugumo poreikių pokyčiai leidžia plačiau pažvelgti į ekologinės teisės dalyką. Ekologinės teisės objekto struktūrinių dalių sistemiskumas, ekologinės teisės, kaip sisteminiais ryšiais pagrįstos teisės šakos, kūrimo poreikiai lemia tai, kad į nagrinėjamos teisės šakos dalyką įtrauktini ir visuomeniniai santykiai, susiję su žmogaus, kaip biologinės būtybės, apsauga, taip pat socialiniai bei ekonominiai santykiai, turintys tiesioginę, apčiuopiamą įtaką visuomenės ekologiniam saugumui.

3. Pastangos siekiant užtikrinti ekologinės teisės normų laikymosi teisėtumą, jeigu šios normos suformuluotos ne pagal visuomeninio ekologinio saugumo reikalavimus, jeigu jų turinys nulemtas konjunktūrinių politinių jėgų, neatitinkančių visuomenės lūkesčių lobistinių jėgų arba nekvalifikuotos teisėkūros, nebus rezultatyvios. Ekologinės teisės doktrinoje ir praktikoje reikėtų sutelkti dėmesį ne tik į ekologinio teisėtumo užtikrinimą, bet ir valstybės reikalavimo paklusti ekologinio pagrįstumo kontrolei. Tokiu atveju pabrėžtinai valstybinės ekologinės kontrolės mechanizmas, užtikrinantis ekologinio saugumo reikalavimų laikymąsi ne tik įgyvendinant ekologinės teisės normas, bet ir jas kuriant.

⁸ Pasak doc. A. Andruškevičiaus, Viešojo administracija gali būti suvokiama (šiuo atveju taip ir yra) kaip valstybės vykdomoji valdžia ir jos institucinė sandara, taip pat vietos savivaldos institucijos [23, p. 49–50].

4. Valstybinės ekologinės kontrolės esmė – visuomeninio ekologinio saugumo užtikrinimas, kai valstybiniu reguliavimu šalinami neigiami reiškiniai, keliantys grėsmę aplinkai, pačiam žmogui kaip aplinkos daliai. Tik sisteminis požiūris į ekologinių problemų sprendimą leidžia veiksmingai užtikrinti visuomenės ekologinio saugumo poreikius. Svarbu ne tik nustatyti aplinkos, gamtos išteklių naudojimo taisykles ir užtikrinti šių taisyklių laikymosi teisėtumo kontrolę, bet ir šalinti nepageidaujamas, socialines, ekonomines sąlygas, keliančias grėsmę ekologiniam saugumui. Tokios kontrolės įtakos siekia dar ekologinės teisės normų leidybos inicijavimo procesą. Institucijos ir pareigūnai, atliekantys valstybinę ekologinę kontrolę, turėtų būti įpareigoti bendradarbiauti sprendžiant ekologines problemas. Į šį procesą įtrauktini ne tik aplinkosaugos, bet kitų sričių specialistai, turintys žinių apie socialinių, ekonominių procesų, kurie turi įtakos aplinkai kaip ekologinės teisės objektui, valdymą.

5. Sisteminis požiūris į ekologinės teisės dalyką neleidžia gilintis į pavienes aplinkos apsaugos, gamtos išteklių naudojimo ar teisėtumo užtikrinimo problemas ignoruojant ekologinio saugumo poreikių sistemą. Praktikoje sisteminio požiūrio į ekologines problemas ignoravimas pasireiškia teisinio reguliavimo fragmentiškumu bei pačios teisės dekodifikavimu. Teisinio reguliavimo nukreipimas į atskirų aplinkos apsaugos problemų sprendimą (paprastai aplinkos apsaugos ar atskirų gamtos išteklių naudojimo) sudaro prielaidas atsirasti ekologinės teisės pošakiams (žemės naudojimo teisės pošakiui, saugomų teritorijų teisės pošakiui, ūkinės veiklos planavimo pošakiui ir pan.). Savo ruožtu teisės dekodifikavimas lemia papildomas problemas, kylandčias ją įgyvendinant ir susijusias su kolizinių normų taikymu ar teisinio reguliavimo spragų šalinimu.

6. Nekoordinuota, izoliuota valstybinės ekologinės kontrolės institucijų (pareigūnų) veikla, kai atskiras ekologinės teisės problemas atskirai bando spręsti atitinkamų sričių specialistai, nėra ir negali būti veiksminga. Vyraujantis požiūris į ekologinės teisės dalyką pasenęs, neatitinka susiklosčiusių socialinio gyvenimo sąlygų bei visuomenės lūkesčių. Juk visuotinai pripažįstama, kad aplinkos apsaugos problemas lemia ne tik, pavyzdžiui, atskirų gamtos objektų niokojimas. Pavojų aplinkai kelia ir kitos ekonominės bei socialinės problemos, tokios kaip nevaldomi migracijos procesai, išplitęs nedarbas, aukštas nusikalstamumo lygis ir t. t. Ekonominių bei socialinių reiškinų ignoravimas ir pavienių problemų nagrinėjimas stiprinant atskirų aplinkos objektų naudojimo teisėtumą gali sukelti ekologinę krizę.

7. Visuomenės ekologinio saugumo užtikrinimas savo ruožtu turi įtakos ne vien atskirų aplinkos objektų klestėjimui. Aplinkos apsaugos problemų sprendimas galėtų būti priemonė spręsti ir tokias socialines ir ekonomines problemas kaip socialinių konfliktų skaičiaus didėjimas, bendrojo nacionalinio vidaus produkto vertės mažėjimas, kvalifikuotos darbo jėgos nutekėjimas ir t. t.

LITERATŪRA

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 31-953.
2. **Jungtinių Tautų** biologinės įvairovės konvencija, priimta 1992 m. birželio 5 d.// Valstybės žinios. 1995. Nr. 69-1662.
3. EC Directive on the Conservation of Natural Habitats and of wild Fauna and Flora, 92/43/EEC // Official Journal of the EU. Law, 22 July 1992.
4. **Lietuvos Respublikos** aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios 1992. Nr. 5-75.
5. **Lietuvos Respublikos** aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas// Valstybės žinios. 2002. Nr. 72–3017.
6. **Lietuvos Respublikos** genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas// Valstybės žinios. 2002. Nr. 56-1976.
7. **Lietuvos Respublikos** geriamojo vandens įstatymas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 64-2327.
8. **Lietuvos Respublikos** Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX–1187 „Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 113-5029.
9. **Lietuvos Respublikos** Seimo 1995 m. liepos 3 d. nutarimas Nr. I–985 „Dėl Biologinės įvairovės konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 56-1392

Specialioji ir kita literatūra

10. **Andruškevičius A.** Administracinės teisės principai ir normų ribos – Vilnius, 2004.
11. **Marcijonas A., Sudavičius B.** Europos Sąjungos biologinės įvairovės išsaugojimą reglamentuojantys teisės aktai ir jų įtaka Lietuvos Respublikos ekologiškai (aplinkos apsaugos) teisei // Teisė. 2003. Nr. 47.
12. **Marcijonas A., Sudavičius B.** Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų režimas teisės reformos kontekste // Teisė. 1993. Nr. 27.
13. **Marcijonas A., Sudavičius B.** Aplinkos apsauga teisės reformos kontekste // Teisė. 1996. Nr. 30.
14. **Marcijonas A., Sudavičius B.** Aplinkai padarytos žalos kompensavimo teisiniai pagrindai // Teisė. 1997. Nr. 24.
15. **Marcijonas A.** Valstybinio aplinkos apsaugos mechanizmo funkcionavimo teisinis pagrindas // Teisė. 1990. Nr. 24.
16. **Sudavičius B.** Įstatymų ekologizavimas valstybinių gamtos apsaugos priemonių sistemoje // Teisė. 1990. Nr. 24.
17. **Marcijonas A., Sudavičius B.** Ekologinė teisė – Vilnius: Eugrimas, 1996.
18. **Ragulskytė R.** Orhuso konvencija ir jos įgyvendinimo galimybės Lietuvoje // Teisė. 2003. Nr. 47.
19. **Šakočius A.** Lietuvos ekologinės teisės sąvokos klausimu// Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. 2.
20. **Šakočius A.** Valstybės aplinkosaugos funkcijos įgyvendinimo organizaciniai aspektai // Kriminalinė justicija: mokslo darbai. 1996. T. 5.
21. **Vaišvila A.** Teisės teorija – Vilnius, 1996.

Kiti šaltiniai

22. **Po ministerijos** stogu – korupcijos židiniai (straipsnis skelbtas interneto svetainėje adresu www.lrytas.lt; prisijungimo laikas: 2004–11–12; 8.26);
23. **Atviri** nuodų kapinynai ėmė šurpinti pamarį (straipsnis skelbtas interneto svetainėje adresu www.lrytas.lt; prisijungimo laikas: 2004–11–25; 17.56).

THE IDENTITY SEARCH OF LEGAL CATEGORIES WHICH REFLECT THE PURPOSE OF LITHUANIA'S ECOLOGICAL LAW IN THEORY AND PRACTICE

Doctoral Candidate Petras Selilionis

Mykolas Romeris University

Summary

The purpose of this article is to estimate some of general, prevalent legal categories of ecological law theory and practice in the context of Lithuania's ecological law destination, also to define the principled general regulations of Lithuania's ecological law. On a basis of knowledge of ecological law and administrative law, using systematic analysis, analysis of documents, linguistic, comparative, logical, observational methods, new, more precise conception of ecological law object and subject is constructed and offered. Revealing the general defects of public government institutions activity in implementation of ecological state inspection in deciding ecological conflicts and in ensuring ecological safety of society. The article emphasizes ecological law as remedy, which purpose is to block up and to remove not only the problems of objects environment preservation, but also social conflicts, economic problems.

The establishment of latter aims decided that ecological law system in Lithuania is only developing and it lacks stability. Even every year State power institutions accept a lot of acts of law, poverty doctrinal double development, absence of discussions in doctrine do not give an answer, exactly, what ecological legal regulation has to be, which would assure ecological needs, safety of society.

Lithuania's ecological law's general principles and its purpose identity right establishment is the base of all ecological law branches, and it's institute's perfection base. Necessity and presumptions for such a perfection is not only ecological law system novelty and dynamism, but also imperfect attention of public government institutions officers for the problems of environment control and ecological interests of society. Social and economic changes, toward in European Union countries enlarged needs of society ecological safety and attention, conditioned of ecological law, is one of the catalysts of ecological law's perfections and developments.

Keywords: The subject of ecological law, the object of ecological law, the State ecological control, ecological needs, ecological safety.